

Огњеном Ђуровићем

Браниславом Митровићем

Мариом Јобстом

Пословни објекат Орач

Интервју са Огњеном Ђуровићем

(Интервју обављен 13.01.2013. године у Београду)

- *Која су по Вашем мишљењу дела која најверљивије осликавају Вас као архитекту и ствараоца?*

72 Видим позвали сте ме на овај интервју због „Орача“. Због ове ваше теме, морам да кажем да је оригинални пројекат изгледао сасвим другачије – имао је спољно отворено степениште у четворспратном порталу који се сагледавао са Славије и мислим да је био много више експресиван него овај реализован. Чудни су тих „9 месеци“ у овом нашем послу – замисли се једно, а роди се нешто друго.

Од других објеката који би били овде интересантни могао бих поменути павиљон у Лисабону, пројекат стадиона у Кубану и стамбену зграду у Патријарха Варнаве.

- *На почетку каријере и касније повремено сте радили у тимовима. За које самостално дело бисте рекли да носи Ваш лични печат?*

Сваки горе наведени објекат носи лични печат и не знам који бих издвојио с обзиром да су теме и контексти различити. Не знам чак ни да ли би могла да се извуче једна нит или карактеристика из свих њих заједно, јер често мењам језик

у зависности од ситуације и теме објекта.

- *Да ли су постојали извесни узорци (мотиви, инспирације делима, личностима, стиловима, грађевинама и сл.) који су утицали на Ваш архитектонски израз? Ако јесу, у којим делима и околностима се јављају?*

Волим Скарпино (Carlo Scarpa) претакање форме у декорацију и обрнуто, волим елегантну монументалност Портзампарка (**Christian** de Portzamparc), Нувелово (Jean Nouvel) брисање границе између структуре и текстуре, Миралесову (Enric Miralles) прехисторијску композицију итд. и питам се шта ли се данас дешава са Јапанцима. Међутим, учимо се на поезији, али живимо у прози. Живимо у времену глобализације, а додао бих и англосаксонизације. Овај недавни архитектонски цунами убио је сваку локалну особеност чак и у тако егзотичним земљама као што су Емирати и Кина. Погледајте рецимо Дубаи – без изузетка амерички и енглески пројекти, а резултат – у архитектонском смислу – незанимљив – „град-ресорт“ који нема баш никакву особеност.

- *Да ли постоје одређени архитектонски елементи који се понављају као мотив у Вашем стваралаштву и у којим примерима?*

На неколико објеката рађених око 2000. год. појављује се заталасани зид. На факултету сам ишао код Ранка на „допунску наставу“ коју је он држао ван редовног програма. Тамо сам се мало детаљније упознао са италијанским бароком па ми је то можда остало одатле. Мислим да би се и тема прожимања геометријских тела, коју понекад користим, могла извући из барока.

- *Да ли се за Вашу архитектуру може рећи да у њој преовлађује промишљеност, или сматрате да постоје и одређени аспекти који су били резултат спонтаног израза, осећаја за складну форму или утицаја емоција?*

Генерално се може рећи да је западна цивилизација заснована на идеалу рација и стога смо сви ми промишљени, и то много више него што бисмо сами признали. Позитивистичка филозофија чак тумачи емоције као незрели рацио. То значи да чак и када реагујемо, стварамо, пројектујемо у спонтаном заносу то је резултат неког нашег несвесног или недореченог промишљања. Дешава се да и баш сам израз постане тема неког дела – погледајте на пример Утзона (**Jørn Utzon**), његова Опера се свуда тумачи као пример експресивности и спонтаности која искаче ван некакве „рационалне“ архитектуре. Међутим, када погледамо његове друге објекте у њима видимо да он као аутор није баш експресиван, могло би се рећи чак и да је досадан. Дакле, он је на Оперу контролисано увео у игру експресију и скулптуралну форму јер је тема опере била „лендмарк“, док се на другим објектима бавио сасвим другим темема, којима је и приличио другачији израз. Чак и сам Гауди (**Antonio Gaudi**), чија архитектура изгледа слободно и спонтано, има озбиљна теозофска објашњења зашто је баш таква.

Имајмо у виду и то да је архитектура један посао у ком од идеје до реализације прође доста времена и чији резултат зависи од пуно других фактора мимо архитекте, тако да је прича о некаквој спонтаности архитектуре мало идеализована. Могло би се евентуално говорити о пројектованој спонтаности.

- *Какав је Ваш став по питању повезивања грађевине и њене околне у складну целину?*

Уместо поштовања контекста, од данашње архитектуре се тражи сензационалност и одрицање контекста. Архитектура више није кућа у окружењу. Она је данас дизајнирани објекат који се не сагледава у односу на своје непосредно окружење, већ искључиво у односу на некакву меру вредности која је успостављена негде далеко – у неком центру моде, културе или моћи. Архитектура тиме губи своју антрополошку и контекстуалну димензију те постаје билборд неког другог или туђег живота.

У примеру „куће на водопаду“ видимо да ту баш и нема пуно архитектуре. То је зато што се архитекта повукао пред контекстом, а размишљам да ли би такав пројекат данас уопште и био могућ, јер данашња архитектура не дискутује са контекстом. Лично мислим да је врлина добре архитектуре њено добро васпитање – однос према другима, па тако и размишљам приликом пројектовања. Увек ми је у глави Подрекина (Boris Podreka) реченица: „Архитектура треба да говори само кад је питана“.

- *Да ли је контекст времена утицао на Ваше стваралаштво? Ако јесте, на који начин и у којим примерима?*

Мислим да ми данас живимо у култури феномена, а не у култури истине. Оно што у својој појавности није атрактивно (експресивно) нема данас никакву вредност. Речи: атрактивно, ексклузивно, арт, мода и дизајн постале су мере коначне вредности. Сви желе да буду у моди, а не бити модеран је осуда равна социјалној смрти. У таквој култури архитектура губи своју слојевитост и своди се на пуки дизајн, где се вреднује само њен маркетиншки, евентуално и естетски потенцијал. Архитектура се више не посматра као простор где бораве људи – архитектура постаје атрактивно дизајнирани објекат, који је сам себи сврха. Нажалост, контекст времена је тако снажан фактор да је немогуће одупрети му се и архитекта ће или одабрати прикључак или запећак.

- *Који критеријум по Вашем мишљењу у највећој мери одређује Ваше грађевине: функционалност, формални аспект (естетика), контекстуалност, концепт или неки други?*

Функционалност и контекст. Приликом пројектовања увек се стављам у позицију корисника, те онда интервенишем на пројекту и покушавам да обликујем њихов живот. Форма некако увек долази последња, она је танка као кожа

и није нарочито битна, али ипак представља контакт са околним светом. Формом зграде ми дефинишемо какав утисак желимо да зграда остави на друге. То звучи некако тинејџерски јефтино, али морамо признати да су се чак и ратови водили због лепоте Лепе Јелене.

- *Да ли за неку од Ваших грађевина можете да кажете да је имала скулптурални третман и зашто?*

Свака грађевина има своју скулпторалну димензију, која може бити израженија или не. Стамбени објекти немају потребе за истицањем, јер је становање једна интимна категорија, па самим тим скулптуралност таквих објеката није и не треба да буде изражена. Пословним објектима дајем одговарајући скулпторални третман због идентификације саме фирме. Наравно, колико то окружење дозвољава.

- *Да ли сте приликом пројектовања неког Вашег дела прибегли нестандартној артикулацији форме (деформисању, кривљењу, ломљењу и сл.)? Ако јесте, какав циљ и ефекат сте желели да постигнете?*

Да, на неколико објеката сам фасаду објеката малтретирао, кривио и ломио. Разлоге за то налазио сам у геометрији локације, те у зависности од програма, некада сам ту геометрију истицао, а некада скривао. Цео поступак генерисања форме произилази из окружења и добијена форма постаје забелешка, односно одсјај свог окружења. У случајевима када је програм објекта такав да треба да донесе нешто ново у своје окружење, користим елементарне солиде који представљају иницијални генератор неког новог окружења.

- *Да ли за неко од Ваших дела може да се каже да је у питању „слободна форма“ и зашто?*

Мислим да у начелу слободна форма не постоји, а када би и постојала, била би неразумљива те би (баш као и свака слобода) остала усамљена. Гауди је креирао потпуно нову геометрију и естетику, па је и остао запамћен као чудак, није имао наследнике – остао је сам и несхваћен.

- *Да ли постоје одређени материјали које фаворизујете у пројектима и због чега?*

Рајт (**Frank Lloyd Wright**) је на једном месту рекао да архитектура мора бити конзервативна. Собзиром да претежно радим становање, мишљења сам да класични (природни) материјали стварају код људи осећај заштићености и стога их фаворизујем. Пословни објекти се, наравно, морају обући у црно одело.

- *Да ли сте приликом пројектовања неког Вашег дела користили грубе и храпаве материјале, ако јесте, да ли сте их применили очекујући одређени визуелни ефекат? Ако је одговор да, какав?*

Груби и храпави материјали дају осећај рустичности, тежине итд. Нисам досада имао потребе да на неком месту посебно истичем тежину зграде. Претпостављам да вам је за ову

вашу тезу Кристићева Пошта добар пример – она је самом применом материјала постала експресивна.

- *Можете ли својим речима да интерпретирате појам „експресионизам“? Да ли је по Вашем мишљењу овај појам еквивалентан појмовима „експресије“ и „експресивности“?*

Пратећи етимологију речи видимо да *екс* значи споља, експресно значи брзо, експресивно значи убедљиво. Експресивност је изражајност и означава комуникацијски потенцијал неке особе или дела према другима. Међутим, имајмо у виду да је архитектура у својој суштини импресивна и рефлектујућа и да не мора ништа да изражава да би се звала архитектуром. Цео корпус традиционалне и спонтано настале архитектуре нема у себи ту тему изражајности или експресивности.

- *Да ли бисте за неку од Ваших грађевина могли да кажете да је експресионистичка и због чега?*

Мислим да код мене има доста елемената експресије, али не бих могао да тврдим да је било која од мојих зграда експресионистичка.

- *Можете ли да издвојите неки пример архитектуре у Србији после Другог светског рата за који сматрате да је експресионистички и зашто?*

Зграда Немачке амбасаде је добар пример експресије, у овом случају истицања структуре зграде. Немачка је крута, хладна и чврста, она је јасна, огољена до костију, без скривања, и све то је експлицитно показано архитектуром. Други пример је зграда Генералштаба која, у оквирима једног уредног средњоевропског градског блока, креира наративну тему планинског кланца из неке офанзиве (косе литице, буњав динарски камен, црвена револуционарна боја крви, итд). Мајсторство Добровића је у томе што је на лежеран начин и без много буке успео да направи једну *par excellence* наративну скулптуру од свог објекта, а да при том она остане у границама урбане пристojности.

- *Шта бисте могли да кажете о Вашој архитектури: да „форма прати функцију“, „функција прати форму“ или нешто треће?*

Увек и у сваком објекту форма прати функцију. Појам функције наравно није ограничен само на материјалну утилитарност објекта, већ се простира на читав сет разлога настанка архитектуре. Увек је архитектура функционално задовољење неке потребе, било да је то обезбеђивање крова над главом или задовољење нечије сујете, свеједно. Данашње време је произвело логику другачију од класичне, па се тако данас у школама дизајна учи да данашњи човек једноствено нема времена да истражује квалитет неког производа, те је то прилика да га дизајнер атрактивном амбалажом придобије. Функција прати форму, а у понеким случајевима нас функција ни не интересује. Карим Рашид (**Karim Rashid**) каже да је Билбао од уснулог града постао туристичка дестинација – мера архитектуре је дакле њен маркетиншки потенцијал.

- *Да ли сте у Вашем стваралаштву неком приликом применили симетрично решење? Ако је одговор да, зашто?*

Да, радо примењујем симетрију. Сваки пут када објекат треба да изрази мир, равнотежу, хармонију (нпр. стамбени објекат) гледам да применим симетрију. Симетрија је антропоморфна особина и представља тријумф реда и логоса над несвесним и инстинктивним. Недостатак било какве симетрије је особина неживог. Ако погледамо око себе, 90% ствари које је човек створио је симетрично, а то није случајно. Симетрија је нашем уму јасна, схватљива и због антропоморфности – лепа.

Међутим, шире гледано, данас у времену Хиковог бозона, смака света, освајања Марса, итд. дводимензионална симетрија као феномен физичког и духовног репера, потпуно је изгубила на значају. Нико више не верује у једну истину, у једног бога, у једну симетрију. Свет данас има много истина и много симетрија. У архитектури се ово види нпр. код Захе Хадид (Zaha Hadid). Њени објекти немају класичну дводимензионалну симетрију, а очигледно је да су њене закривљене форме ипак генерисане по принципима неког реда – реда какав налазимо у просторима вишедимензионалних неевклидовских симетрија. Без било какве симетрије се не може, али каква је она – то је већ сложено питање.

- *Када бисте били у прилици да у одређеном пројекту примените симетрично решење, као потенцијалну могућност, да ли бисте ипак применили асиметрично решење као динамичније?*

Ако већ коментаришемо динамизам, мени се чини да је човек данашњице већ довољно у сукобу и са самим собом и са својим окружењем, те би тај однос требало хармонизовати и лечити, а никако не даље провоцирати некаквом форсираном визуелном динамиком. Од претераног динамизма градови нам личе на забавне паркове. Може се десити да се убрзо ужелимо досаде, ал' досаде више неће бити.

- *Можете ли да кажете за неко Ваше дело да је у визуелном смислу иновативно, тј. да је резултат експериментисања формом?*

На пројекту стадиона у Краснодару експериментисао сам са линијама видљивости и дошао до стадиона који је квадратне форме, што је потпуно другачије од свих досад виђених. Знам да квадратни стадион звучи чудно, међутим он функционише одлично. Чудно је и то како у поступку пројектовања резултирајућа форма буде дијаметрално другачија када се преиспита само једна улазна премиса.

- *Да ли сте током пројектовања неког дела свесно тежили оригиналности и атрактивности? У којој мери наведени аспекти имају значај за Ваше стваралаштво?*

У сваком пројекту, према потреби, балансирам ниво атрактивности, те је примењујем на начин и у мери која

је потребна. Оригиналност и атрактивност су само два од великог броја елемената који чине архитектонско дело, а нису чак ни много битни. Запитајмо се: оригиналност у односу на шта, или на кога? Да ли је Рајтова архитектура атрактивнија од Корбизјеове (**Le Corbusier**) и да ли је Утзон оригиналнији од Алта (**Alvar Aalto**)?

Јасно је да је тржиште атракција главни креатор концепта „оригиналног и атрактивног“, а да је њен главни конзумент културна и материјална сиротиња, која има потребу да куповином нечег „оригиналног и атрактивног“ компензује свој положај. Са друге стране, стварни владари света нити имају потребе за „оригиналним и атрактивним“ нити га конзумирају. Рекао бих да га чак и презиру: Гејтс (**Bill Gates**) станује у једној, мало је рећи, неатрактивној кући, а Woren Buffet станује у двособном стану. Енглеска краљица не користи услуге Карима Рашида, али би зато транзиционе народне масе широм света дале све да буду укључене у тај циркус „оригиналног, атрактивног и креативног“.

Интервју са Браниславом Митровићем

(Интервју обављен 04.10.2012. год. у кабинету на
Архитектонском факултету у Београду)

- *Која су по Вашем мишљењу дела која најверљивије осликавају Вас као архитекту и ствараоца?*

Нажалост, више је пројеката који су остали на папиру, него изведених објеката, за које бих могао рећи да ме најбоље представљају као архитекту. Говорићу о изведеним објектима, јер они коначно остају као најверљивији траг нашег архитектонског деловања.

Код првих објеката приметни су утицаји детињства, простора одрастања, приморски амбијенти, сведена и архетипска архитектонска форма. На почетку се изражавам класичним архитектонским језиком. Хијерархија класичних архитектонских елемената: постамент, торзо, атика... присутна је код првих кућа, на пример: стамбени објекат у Топличкој бр. 1 у Ужицу. На овом објекту, као и на читавом низу следећих који се пројектују и граде у том периоду – крајем осамдесетих (стамбени објекат у Топличкој бр. 2 у Ужицу, два стамбена објекта Н15 и Н16 у Новом Саду, Ликовна академија у Београду...) приметно је свођење архитектонске форме до графике дечјег цртежа, или дечјег доживљаја куће: зид, кров, врата, прозор, димњак...

Стамбени објекат у Топличкој бр. 1 у Ужицу сматрам реперном кућом у свом опусу. То је моје прво искуство грађења, спознаја процеса и његове комплексности, разумевање значаја посвећености у истрајности праћења грађења, што је коначно резултирало признањем за уложени труд – Борбина награда за архитектуру (1985), која је значајно утицала на мој даљи архитектонски пут. Тада из Србијапројекта прелазим у ЦИП. То

Хотел Центар Нови Сад

је један за мене веома важан период рада, због атмосфере која се тамо створила и великог броја објеката које сам имао прилике да пројектујем. У овом периоду је тема зида веома присутна у мојим пројектима.

Сматрам да је објекат Сликарског одсека Ликовне академије у Београду (са архитеком Слободаном Кићом Лазаревићем) преломна тачка у мом архитектонском опусу, или објекат који завршава један циклус рада или једно архитектонско искуство. Овде се први пут структурира међупростор код улазне партије, удваја фасада и ствара простор између две фасадне равни.

Код Палате Центер (са архитеком Василијем Милуновићем) удвојеност опне се развија до акцента који карактерише објекат. Ова интерполација у богатом архитектонском окружењу Улице краља Петра је занимљив просторни и обликовни експеримент, који је био веома значајан и за Васков и за мој каснији архитектонски пут. Динамика вакуума међупростора улазне партије, супростављеност зида (историја) и стакла–челика (технологија) ствара утисак „дубине површине“ у раслојавању анвелопе. Наизглед два лица куће омогућила су лепезу дијалога са: историјом, духом места, архитектуром контекста, суседима, временом у коме је објекат настајао...

Следећи објекти које бих могао окарактерисати као значајне у свом опусу били би: стамбени објекат у Кумановској улици у Београду и Хотел „Центар“ у Новом Саду. Код оба објекта

Мр Ђорђе Алфировић, дипл.инж.арх.
e-mail: dorde.alfirevic@gmail.com

провлачи се тема првог и другог фронта, двослојност опне до манипулације кубичном формом. Специфичности функција ова два објекта речену тему подржавају на засебне начине. Код објекта у Кумановској улици покретни панели доприносе динамици фасаде зависно од дневне употребе простора и потреба његових корисника.

Хотел „Центар“ у Новом Саду својом транспарентном фасадом ствара двоструки утисак о опни: утисак транспарентности из ентеријера и утисак херметичности из екстеријерске перспективе. Тако формирана кубична форма чврстог артефакта кореспондира са контекстом (нпр. зграда Срског народног позоришта).

Конечно, ако се опредељујем: стамбени објекат у Топличкој бр. 1 у Ужицу на почетку каријере, те зграда Сликарског одсека Ликовне академије, Палата „Цептер“, Стамбена зграда у Кумановској улици у Београду и Хотел „Центар“ у Новом Саду карактеришу одређене фазе у мом стваралачком опусу, те ме тако можда и најуверљивије представљају као архитекту.

- *На почетку каријере и касније повремено сте радили у тимовима. За које самостално дело бисте рекли да носи Ваш лични печат?*

На основу личног искуства сматрам да је тимски рад веома занимљива и за архитектонски резултат значајна форма рада. Наравно, он захтева професионалну зрелост, толеранцију, спремност на дијалог, разложну и објективну анализу реченог. До краја деведесетих, највећи број пројеката радио сам у тиму са Васком Милуновићем. Поносан сам што смо били један од успешнијих архитектонских тимова тога времена. У том периоду рада формирали су се мој однос према дијалогу и свест о томе да је резултат најчешће резултанта супротстављених ставова. Намерно не изговарам реч компромис, јер она у архитектонском дијалогу није добар резултат. Кроз дијалог освајамо демократију и учимо да се изборимо за архитектонске идеје у које верујемо, али и изоштримо сопствену објективност и спремност да прихватимо најбоље предлоге који су коначно резултат заједничког рада и међусобних утицаја.

Ако говоримо о објектима где се појављујем као једини аутор апострофирао бих: стамбене објекте

у Топличкој бр. 1, Вишеградској и Кумановској, те пословни објекат МПС, јер они су најближи мојем поимању архитектуре.

- *Да ли су постојали извесни узори (мотиви, инспирације делима, личностима, стиловима, грађевинама и сл.) који су утицали на Ваш архитектонски израз? Ако јесу, у којим делима и околностима се јављају?*

То је прилично тешко коментарисати, јер бих морао да „уђем“ и у своју подсвест, нагомилане слојеве искуства и инспирација. Наравно, први утицаји долазе од стране наших професора, првих ауторитета који на нас утичу. Урош Мартиновић је сигурно својом личношћу, проницљивом опсервацијом и харизмом и педагошки и професионално веома утицао на мене. Затим Иван Антић, Бранислав Миленковић, Бранко Алексић... ту је читава плејада имена које сам сусрео на

факултету. Једну личност морам посебно да поменем, то је мој професор сликарства и историје уметности из гимназије, сликар Цветко Лаиновић. Он је пробудио мој однос према ликовности, подржавао ме и припремао за Ликовну академију. Вероватно да се то искуство касније рефлектује кроз мој однос према текстури, боји, материјалу, детаљу, ликовном у архитектури.

У интернационалном контексту, иако не могу рећи да су утицали тако интензивно у методолошком смислу, веома ценим архитекте: Карла Скарпу, Жан Нувела, Херцога и Де Мерона, групе Биг...

- *Да ли постоје одређени архитектонски елементи који се понављају као мотив у Вашем стваралаштву и у којим примерима?*

Тешко је контролисати преклапања у континуитету једног стваралачког процеса. Претходно постигнути квалитет, проверен „ин виво“, постаје платформа за следећи корак, мој архитектонски процес се креће од анализе претходно постигнутог резултата до надградње следећег корака. То разумем као квалитетни континуитет метода рада. Код тако формулисаног процеса одређена понављања су могућа као веза у континуитету, али другачији контекст им даје нови квалитет. У мом раду препознају се архитектонски елементи који се провлаче као мотив, на пример: надстрешница (Цептер, ХВБ банка, Кумановска...) или стреха, као инспирација и веза са традиционалним (стамбени објекти Н15 и Н16 у Новом Саду, Ликовна академија...)

Тема зида провлачи се у континуитету током целог опуса, од ране фазе где је зид чврста структура, дефинисан до ординарног, да би се временом дематеријализовао и постао све транспарентнији и у том смислу амбивалентан (Хотел „Центар“ у Новом Саду).

Зид видим као место преклапања симболичке и материјалне вредности архитектуре – он омогућава и/или представља аутономност објекта. Детаљ зида се у мојој архитектури мењао са променама оквира и техника артикулације форме – на самом почетку је представљао однос масе и отвора, док га сада чине структуралне везе између елемената најчешће вишеслојне опне. Међупростор опни на неки начин преузео је значење зида.

- *Да ли се за Вашу архитектуру може рећи да у њој преовлађује промишљеност, или сматрате да постоје и одређени аспекти који су били резултат спонтаног израза, осећаја за складну форму или утицаја емоција?*

Бавим се формом, а емоције су природно присутне у мом методу рада. Ако такав процес не „контролише“ рационална промишљеност, која проистиче из искуства и знања, цело поступак рада може да крене у нежељеном правцу. Речју, сматрам да сваки од набројаних аспеката треба да буде садржан у процесу пројектовања ради стабилности и објективности.

У мом раду има спонтаности и потребе за магловитим и хипотетичним, које представљају стални подстицај ка

промени. Трудим се да поједноставим процес и да пред собом не подижем непремостиве баријере, већ да концепцијски постављам или бирам места конфликта.

- *Какав је Ваш став по питању повезивања грађевине и њене околине у складну целину?*

Мислим да је однос грађене структуре и затеченог контекста веома значајан за квалитет архитектонског дела. Природа и елементи контекста одређују будућност архитектуре кроз корелацију остварене форме и програмских могућности у односу на затечену геометрију и дух простора.

Контекст није само непосредно физичко окружење, него целокупна енергија контактеног простора. Ако објекат не успостави дијалог са окружењем, нема основних предуслова за успешно трајање и склад.

- *Да ли је контекст времена утицао на Ваше стваралаштво? Ако јесте, на који начин и у којим примерима?*

Свакако. Проток времена неизбежно мења мене лично, као и моју архитектуру. У последњих двадесет година технологија је наметнула велике промене које повратно утичу на промену технике рада и ефикасност у нашој професији. Архитекта не може да буде искључен из времена у коме ствара. Ми живимо у свету где свакодневно имамо обиље нових информација и нових техничких и технолошких достигнућа. Умешност доброг професионалца је да све то акцептира, анализира, успостави критички однос, те провуче кроз сопствени систем вредности како би користио у операционализацији и унапређењу сопствене архитектуре. „Све пролази све се мења“ – ако у данашњем времену не разумемо тај принцип веома брзо заостајемо и губимо корак у професији.

Морам да напоменем да зид у мојој архитектури из 1982. год. (Летња позорница на Светом Стефану) није исти као „зид“ на објекту Хотела „Центар“ у Новом Саду данас.

- *Који критеријум по Вашем мишљењу у највећој мери одређује Ваше грађевине: функционалност, формални аспект (естетика), контекстуалност, концепт или неки други?*

Тешко је „ад хок“ дати предност једном од набројаних критеријума. На Факултету је аспект функционалности, у време када сам ја студирао, био веома наглашен, те мислим да сам на том плану након школе имао најбољу подлогу, што је била добра база за мој каснији развој.

Сматрам да су моје претходне сликарске аспирације, дружење и рад са вајаром Кољом Милуновићем и интензивни рад на архитектонским конкурсима унапредили и развили мој однос према форми, обликовању, текстури, колориту.... Коначно, циљ сваке добре архитектуре је оптимално садејство свих поменутих критеријума. Оперативно пројектантско искуство, разумевање суштине процеса и изоштрени инстинкт истраживача у пројектантском процесу помажу да се успостави хијерархија приоритета (критеријума)

без запостављања било ког од њих. У овом тренутку мог архитектонског рада можда се тежиште помера ка концепту, ослањајући се на све напред побројано.

- *Да ли за неку од Ваших грађевина можете да кажете да је имала скулптурални третман и зашто?*

Током своје архитектонске праксе, трудио сам се да сваки објекат има, поред осталих критеријума који кућу чине комплетном, и скулпторско-обликовни третман и резултат. Ако бих издвајао неки од објеката где је то очитије, онда би то можда могао да буде Торањ за технолошку воду ТЕЦ 2 у Крагујевцу. Овај објекат има и структурални (јер је наглашено конструкторски објекат) и скулпторско-обликовни третман. Овде се преплићу утицаји руских конструктивиста и Бранкузијевог „бесконечног“ обелиска. Код овог објекта нагласак на обликовном је веома уочљив.

Међутим, и објекти из последњег периода (Хотел „Центар“ или стамбени објекат у Улици Косте Војиновића) могу се третирати као куће са посебним обликовним третманом. Овде постигнута кубична форма брише границу између архитектуре и скулптуре. Мој посебни однос према скулпторско-обликовном аспекту у архитектури је последица дугогодишње сарадње са Васком и Кољом Милуновићем у раду на споменичким комплексима и споменицима на великом броју конкурса широм бивше Југославије.

- *Да ли сте приликом пројектовања неког Вашег дела прибегли нестандартној артикулацији форме (деформисању, кривљењу, ломљењу и сл.)? Ако јесте, какав циљ или ефекат сте желели да постигнете?*

Нестандардну артикулацију форме у одређеним ситуацијама уводим у пројектантски процес. За такву одлуку увек постоји неки контекстуални, функционални или обликовни разлог. Примере засецања геометрије имамо на архитектонским конкурсима код: пословно-резиденцијалног објекта у Скерлићевој улици, пословне зграде у Мачванској улици, хотела „Центар“ у Новом Саду...

На објекту у Мачванској улици (награда на архитектонском конкурсима) формиран је предпростор објекту деклинацијом предње фасадне плохе у односу на грађевинску линију. Хиперболичном девијацијом те површине постигнуто је увијање (деформација) чисте геометријске форме да би се остварила целовитост кубуса и направио процеп улазне партије. Геометријска спекулација спроведена код овог конкурса сврстава овај пројекат (очекује се реализација!?) у ред мени најдражих и најзанимљивијих.

- *Да ли за неко од Ваших дела може да се каже да је у питању „слободна форма“ и зашто?*

Не могу да се сетим неког таквог примера, ако на прави начин разумем ваше питање. Један број мојих објеката: у Топличкој бр. 1 у Ужицу, стамбени објекат Н15 и Н16 у Новом Саду, Ликовна академија у Београду, Блок 32 на Новом Београду су у физичком смислу интактни у односу на непосредно окружење, али су пројектовани и промишљани у оквиру свих амбијенталних ограничења и утицаја.

- *Да ли постоје одређени материјали које фаворизујете у пројектима и због чега?*

Камен и опека су веома присутни на објектима из најраније фазе рада. Код објеката из последњег периода рада превагу носи дрво. Морам да констатујем да овде нема правила. На избор материјала утиче пројектантска процена која може да буде последица широког спектра фактора: од контекстуалних до технолошких. Апострофирао бих пре свега начин примене материјала или комбинаторику позиционирања. Овде бих нагласио принцип контраста или односа тешко-лако, стабилно и ношено...

- *Да ли сте приликом пројектовања неког Вашег дела користили грубе и хрпаве материјале, ако јесте, да ли сте их применили очекујући одређени визуелни ефекат. Ако је одговор да, какав?*

Под грубе или хрпаве материјале могу да подведем на пример камен, односно текстуру коју слог камена прави у зидном платну. Тако су рађени моји први објекти: реконструкција старе, камене породичне куће у Милочеру, Летња позорница на Светом Стефану, породична кућа Јевшник у Милочеру... Разлог је био заштита аутентичног контекста кроз традиционални начин употребе камена. Објекти обрађени каменом се временом камелеонски „стопе“ са окружењем.

- *Можете ли својим речима да интерпретирате појам „експресионизам“? Да ли је по Вашем мишљењу овај појам еквивалентан појмовима „експресије“ и „експресивности“?*

Појам експресионизам пре свега везујем за одговарајући авангардни правац у уметности, а ако је реч о архитектури, за низ објеката са посебном формалном аутономијом у односу на просторне услове како их тумачимо данас. За мене су експресионизам, експресија и експресивност различити појмови чија је заједничка карактеристика то да подразумевају појавност, која садржи унутрашње, субјективне, мисаоне и емотивне релације, са тежњом да не буде условљена нужностима просторног, временског и тематског контекста. Експресионизам претпоставља неку врсту принципа, експресија неку врсту пројекције, а експресивност неко деловање. Прва два намећу директно тумачење (изнутра) па их теже доводим у везу са архитектуром.

- *Да ли бисте за неку од Ваших грађевина могли да кажете да је експресионистичка и због чега?*

Мислим да ни за један свој објекат не бих могао да кажем да је експресионистички због начина на који тумачим контекст објекта. За мене просторно окружење има посебан значај.

- *Можете ли да издвојите неки пример архитектуре у Србији после Другог светског рата за који сматрате да је експресионистички и зашто?*

Архитектуру Михајла Митровића видим као неки облик експресионизма, и то не експресионизма по себи, већ

експресионизма у дијалогу са послератним стиливима. Такође бих могао да издвојим један недавно реализован објекат, Кућу-атеље вајара Мрђана Бајића (на углу Сењачке улице и Улице Светог Наума у Београду), архитеката Дејана Миљковића и Јована Митровића, јер је формални капацитет тог објекта остварен кроз искорак чија је природа експресионистичка, али чија савремена деликатност чини објекат комплекснијим.

- *Шта бисте могли да кажете о Вашој архитектури: да „форма прати функцију“, „функција прати форму“ или нешто треће?*

Однос форме и функције, кад су у питању моји објекти, није тако константан и стабилан да бих могао да кажем да једно прати друго, поготово сада када је променљивост функције све више условљена факторима изван саме архитектуре.

- *Да ли сте у Вашем стваралаштву неком приликом применили симетрично решење. Ако је одговор да, зашто?*

Сматрам да у мојој архитектури симетрија нема концепцијски значај и у том смислу нисам.

- *Када бисте били у прилици да у одређеном пројекту примените симетрично решење, као потенцијалну могућност, да ли бисте ипак применили асиметрично решење као динамичније?*

Појава покренутости (или статичности) форме за мене није принципијелно пројектантско питање него средство. У том смислу се не бих могао одредити ни за једно ни за друго. Ако постоји намера за симетријом или асиметријом, она се формира кроз процес, у односу на жељене пројекције пре свега физичко – просторног контекста. Увек настојим да се доведем у прилику да применим сет техника који највише одговара темама постављеним у пројекту.

- *Можете ли да кажете за неко Ваше дело да је у визуелном смислу иновативно, тј. да је резултат експериментисања формом?*

Сви моји објекти на неки начин представљају експериментисање формом. Могућност да се појединачни објекат архитектуре прогласи иновативним у визуелном, или било ком другом, смислу зависи од много ширег сплета околности. Као пројектанти, условљени смо бројним спољним факторима, али форма је за мене најтеже место компромиса.

- *Да ли сте током пројектовања неког дела свесно тежили оригиналности и атрактивности? У којој мери наведени аспекти имају значај за Ваше стваралаштво?*

Могао бих рећи да сам увек свесно тежио оригиналности и атрактивности. Та тежња је један од првих порива архитектонског стваралаштва. Наравно, оригиналност и атрактивност се испољавају у различитим облицима. Али ако се не испољи жеља – не може да постоји ни архитектура.

"Стамбено-пословни центар YUBC"

Интервју са Мариом Јобстом

(Интервју обављен 16.03.2012. године у стану М.Ј. у Београду)

- *Која су по Вашем мишљењу дела која најверљивије осликавају Вас као архитекту и ствараоца?*

То су: објекат ЈАТ-а (данас Телеком), бензинска станица „Дејтон“, објекти Е, Ф и Г у блоку 12 на Новом Београду и пројекат бензинске станице Бор 4. Југопетрол је својевремено правио различите, уникатне бензинске пумпе. Не знам да ли сте видели пумпу коју сам направио у Бору, то је челична купа која је требало да представља старо зимзелено дрво. Из ње излази друга, још мања купа, да би на крају, у средини, било посађено право дрво тује. Имали смо жељу да направимо нешто што би асоцирало на екологију и заштиту човекове околине. Други симбол је био надстрешница која је била у облику листа листопадног дрвета. И за тај објекат мислим да је занимљив, тим пре што је добио велику награду Улупудс-а. Веома сам поносан на тај пројекат јер се кроз тај објекат тачно види мој став о архитектури. Код тог објекта има доста делова у челику, као што их има и код тзв. пумпе „Дејтон“. Затим, не знам колико Вам је познато, направио сам својевремено једну аеродромску зграду за Бор, у време када је рађен хотел на Црном врху. Тада се јавила потреба за постојањем аеродромске зграде, јер се веровало да ће туризам на том месту да цвета.

- *На почетку каријере и касније повремено сте радили у тимовима. За које самостално дело бисте рекли да носи Ваш лични печат?*

То су ова три претходно поменута пројекта (зграда ЈАТ-а, бензинска пумпа „Дејтон“ и блок 12), за које мислим да су најупечатљивији. Оно што је карактеристично за зграду ЈАТ-а је потпуна модуларна координација, урађена у модулу од 60 и 90 см, по хоризонтали и по вертикали. Та зграда презентује моје сећање на професора Милана Злоковића, код кога сам био на трећој години и који нам је врло убедљиво причао о модуларној координацији. Осећао сам се веома почастованим што сам имао ту могућност да слушам шта он прича. Знате, за све моје објекте је карактеристично то што иза њих стоји нека интересантна прича. Код зграде ЈАТ-а, чија је локација била на другој страни реке Саве и која је некада припадала Аустроугарској, сетио сам се могућности примене „кибиц-фенстера“ или „кукен-фенстера“ (прозори који су извучени у поље), што је представљало малу везу са ширим контекстом. Код те зграде се по први пут јавио облик изломљене пирамиде, која је застакљена и код које је црвеном бојом обојен челик, као и код пожарних степеништа. Такође, постоје бројни детаљи од црвеног метала. Што се тиче црвене боје и челика, то је нешто што не могу да раздвојим. Не могу да смислим челик обојен у плаво, јер се хладна боја и снажан материјал не слажу.

Сећам се, када сам добио прилику у фирми да радим Дејтонку, био ми је необичан осећај после зграде ЈАТ-а, јер ми је деловало као да радим неку кућицу. Урадио сам

неколико варијанти и нисам био задовољан, док ми у једном тренутку није пао на памет знак Југопетрол-а. Ротирао сам га, разлагао и стигао до форме таласа, у каквом је облику данас изведена бензинска пумпа. Када размишљам о таласу, он за мене представља силу, снагу или извор енергије. Био сам задовољан тиме што сам применио мотив таласа, баш на ушћу Саве у Дунав. Такође сам желео да направим везу са објектом Иве Антића у залеђу, и одлучио сам се за троугаону призму, коју сам положио на подлогу и преко ње направио талас. То ми се учинило као добро решење којим је успостављена визуелна релација.

Код Блока 12 је по урбанистичком решењу требало да буду пословни објекти П1, П2 и П3. У једном тренутку је Енергопројект схватио да од пословања неће бити ништа, јер се поставило питање ко ће то да купи? Тада је донета одлука да се све препројектује у становање, али да не буде стандардно, као у осталим деловима Новог Београда. Морало је да буде другачије. Ја иначе имам потребу да „статичне“ објекте, мислим на архитектуру, покренем, померим, да уведем извесну динамику, а посебно је изражено то што стално тежим скулптуралности. Тежим да кад год могу негде додам, негде одузем, а негде пробушим. Код тих 60 m фронта објеката у блоку 12, осетио сам потребу да се то мало разбије па сам код оних бочних, кружних елемената, направио од лексана крљушт, као код пераја. Желео сам да скратим тај простор од 60 m и да на крају направим нешто што ће бити „сфумато“ и што ће деловати као да трепери. На крају је све то на сунцу изгледало предивно. Померањем сунца стално се стварао нови доживљај. Код пројектовања тог блока посебно ме је инспирисала Таназовићева зграда у Косовској, њена боја, црвене тачкице које се јављају на фасади. Посебно ме је мотивисала транспарентна купола, која делује као чипка. Није ми се свидело да правим класичну куполу па ми је следећа асоцијација била да се купола расцвета и да постане „рода са раширеним крилима“, што је за мене представљало симбол новог живота.

Пошто ја стално тежим да уносим црвене мотиве у архитектуру, једном приликом ми је гђа Аника Сковран, историчар уметности, објаснила да наш народ у одређеним деловима Србије црвену боју зове „станипоглед“. „Станипоглед“ или црвена боја је нешто што скреће пажњу. Са друге стране, мој колега Радомир Вуковић се поиграо речима и назвао кућу „стан и поглед“. Када посматрамо Београд као једну слику, Дејтонку и Блок 12 сам посматрао као две црвене, референтне тачке или „станипогледе“. Важно је напоменути да је у тренутку изградње блока челик био купљен по најнижој цени у историји продаје челика. Готово у исто време металски погон Високоградње није имао превише посла, док је са друге стране квадратура која се добила увођењем црвених балкона, када се све сабрало, избалансирала трошкове, тако да је читав подухват био без губитка.

- *Да ли су постојали извесни узорци (мотиви, инспирације делима, личностима, стиловима, грађевинама и сл.) који*

су утицали на Ваш архитектонски израз? Ако јесу, у којим делима и околностима се јављају?

Постоје. Неке сам већ поменуо: Гауди и Бранко Таназевић, ако говоримо о Блоку 12, и Милан Злоковић за зграду ЈАТ-а. Не утичу само архитекти на израз, већ и сликари, вајари, књижевници, они који вам нешто значе, који вас инспиришу и улазе у вашу подсвест. Уметности нису независне, оне су све у нама.

- *Да ли постоје одређени архитектонски елементи који се понављају као мотив у Вашем стваралаштву и у којим примерима?*

Постоји мотив црвене боје, затим примена челика који обожавам и покренутост форме коју бих желео да искажем у виду кретања оног што се не покреће.

- *Да ли се за Вашу архитектуру може рећи да у њој преовлађује промишљеност, или сматрате да постоје и одређени аспекти који су били резултат спонтаног израза, осећаја за складну форму или утицаја емоција?*

Ја стално имам потребу да осмислим неку причу, макар се то могло свести на једну реченицу. Доста размишљам о проблему. На почетку каријере ми је теже ишло да осетим амбијент, јер када бисмо сви почели да се угледамо на суседне куће, онда бисмо почели да правимо све у истом духу. Неко промишљено ремећење система требало би да постоји. Кад уђем у решавање функције, веома интензивно размишљам, јер она мора да се задовољи. Тако стигнем негде и будем задовољан функционалним решењем, а онда почнем да вајам и остало представља лични израз. Када се све то постави, онда се може размишљати о боји и материјалу и о томе да ли остају онакви какве сам их на почетку замислио.

- *Какав је Ваш став по питању повезивања грађевине и њене околине у складну целину?*

Сваки тренутак је нов. Данас не бих направио кућу као пре десет година. Увек се нешто ново научи, доживи и открије. При том не мислим на часописе, већ на рад, пројекте, искуство и извођење. То се све таложи у човеку и емитује у новој згради. Ако осетите да нека кућа може да завреди, онда ћете или да смиристе израз, или да потенцирате изражајно дејство.

- *Да ли је контекст времена утицао на Ваше стваралаштво? Ако јесте, на који начин и у којим примерима?*

Зграда која је на мене оставила јак утисак је палата „Прогрес“, са оним дивним, стакленим „прозором“, кроз који може да се види са улице све до подрума. Ту је улица уведена у објекат, кућа је отворила душу и приказала своје срце. Та кућа служи свима и сви могу да јој се радују, јер она има отворен однос према окружењу и граду. Та кућа је добар пример како савремена архитектура делује на мене. Нисам сем тога нешто много размишљао о осталим примерима, али ми се јако свиђа објекат Василија Милуновића „МПЦ“ на Новом Београду. Мислим да је зграда изузетна, јер је транспарентна, отворена

према улици, добро организована и веома квалитетна. Не прихватам архитектуру која је интровертна и окреће леђа или је одвојена зидом који се налази између пролазника и онога што се догађа у кући.

- *Који критеријум по Вашем мишљењу у највећој мери одређује Ваше грађевине: функционалност, формални аспект (естетика), контекстуалност, концепт или неки други?*

Пре свега је то функционалност. Никад нисам могао да радим нешто што нема чисту, до краја прочишћену функцију. Следећа фаза је естетика. Када почињем пројекат, нацртам скицу онако како замишљам да би кућа требало да изгледа, али не утерујем функцију у форму, већ покушавам да организовањем функције стигнем тамо куда тежим. На пример код објеката у Блоку 12, они црвени лукови су поређани да се скупљају дијагонално у вис. Зашто сам то урадио? Па логично је, ако желите да потенцирате перспективу, да ћете урадити нешто другачије, тј. да се лукови смањују како се удаљавају. Ја сам ствар поставио наопачке, из два аспекта. Прво, увек сам се дивило нашим фрескама у манастирима код којих су поједини мотиви изврнути, тј. у контраперспективи су, све је наопако. Друго, желео сам да таквим ефектом целу ту композицију визуелно издигнем изнад земље. То је вероватно утицај књижевности Горана Петровића или Милорада Павића.

- *Да ли за неку од Ваших грађевина можете да кажете да је имала скулптурални третман и зашто?*

Мислим да архитектура јесте скулптура. О томе је и Бруно Зеви писао када је рекао да је архитектура једна велика скулптура у коју се може ући. Не знам колико у томе успевам, јер ми је жеља да не будем сувише претенциозан правећи објекте попут скулптуре.

- *Да ли сте приликом пројектовања неког Вашег дела прибегли нестандартној артикулацији форме (деформисању, кривљењу, ломљењу и сл.)? Ако јесте, какав циљ или ефекат сте желели да постигнете?*

Да, и та тема је везана за хотел очне клинике „Фјодоров“ у Русији. Код тог пројекта сам желео да постигнем ефекат да се људи радују што су прогледали и да могу да уживају у богатству облика и боја.

- *Да ли за неко од Ваших дела може да се каже да је у питању „слободна форма“ и зашто?*

Може, за објекат аеродрома у Бору. Код тог примера сам кренуо од облика птице, да бих се затим посветио решавању функције. Мислим да је то први пут да сам у потпуности нацртао шта хоћу, а да сам тек онда решавао функцију. Пре тога нисам радио аеродроме и нисам имао представу колико је то сложена функција.

- *Да ли постоје одређени материјали које фаворизујете у пројектима и због чега?*

Јасно је да волим челик, бојен у црвено, и да волим стакло. Мислим да челик представља снагу, црвена боја „станипоглед“, а да је стакло попут огледала и очију. Споља делује као огледало, а изнутра се посматра као кроз очи.

- *Да ли сте приликом пројектовања неког Вашег дела користили грубе и хрпаве материјале? Ако јесте, да ли сте их применили очекујући одређени визуелни ефекат? Ако је одговор да, какав?*

Јесам, вештачки камен. И на то сам био присиљен. Извођачки сектор у Енергопројекту форсирао је вештачки камен, тако да је нпр. цео Блок 12 урађен у вештачком камену. Кад год је могло и када сам имао другог инвеститора, као што је био ЈАТ, било је прихваћено да камен буде димензија 90x90 см, типа „винкуран“ – а од кога је изграђена арена у Пули.

- *Можете ли својим речима да интерпретирате појам „експресионизам“? Да ли је по Вашем мишљењу овај појам еквивалентан појмовима „експресије“ и „експресивности“?*

Ја нисам теоретичар, али за то шта је експресивно још нешто и могу да кажем. Експресивно је оно што је упечатљиво, јако, интензивно, што скреће пажњу својом снагом и бојом, нешто што не оставља посматрача равнодушним. Експресивношћу ствари изазивају позитивне емоције. Постоји једна анегдота на ту тему. Једном приликом смо се шетали професор Петар Анагности, брата нац нашег професора нацртне, Блоком 12, кад ће он у једном тренутку: „Пре неки дан сам овуда ишао са Катаринином Ивановом и када смо пролазили овуда рекла ми је: ‘Ово је најлеша кућа у граду!’“. На то сам га ја питао, мислећи да је то нека позната руска историчарка уметности: „А, ко је, професоре, Катарина Иванова?“. На то ми је он одговорио: „Па то је моја унука од пет година“.

- *Да ли бисте за неку од Ваших грађевина могли да кажете да је експресионистичка и због чега?*

Мислим да тај карактер има бензинска пумпа „Дејтон“, зато што је форма необична, јер је челик извијен, зато што је транспарентна и зато што је секундарна подконструкција просторна решетка која је обрнуто постављена, тј. окачена је о примарну конструкцију. Разлог за то окретање је снег. Размишљао сам како да снег, када крене да се топи, не груне у увале и не уруши читав систем. У том случају секундарна подконструкција има улогу снегобрана.

- *Можете ли да издвојите неки пример архитектуре у Србији после Другог светског рата, за који сматрате да је експресионистички и зашто?*

За мене је то, без дискусије, зграда Телевизије „Пинк“. То је веома успешно изведена кућа. Оно што је ту сувишно и што гуши је окружење. Мислим да она треба да дише, да има простора око себе, можда да има неки зелени фон, попут зеленила, и наравно да нема конкуренцију у оним безначајним објектима око себе. Постоји још један објекат који је „очигледна настава“ и приказује шта све

утиче на архитектуру коју стварате, од локације, окружења, конструкције, контакта са постојећим објектима, до визура и материјала. То је зграда Урбанистичког завода архитекте Бране Јовина. За мене је тај објекат манифест модерне архитектуре и сигурно је моћна експресија.

- *Шта бисте могли да кажете о Вашој архитектури: да „форма прати функцију“, „функција прати форму“, или нешто треће?*

Форма која је потврђена у функцији.

- *Да ли сте у Вашем стваралаштву неком приликом применили симетрично решење? Ако је одговор да, зашто?*

Да, у Блоку 12. Код објеката Е, Еф и Ге били су ми потребни неки баланс, равнотежа и мир. Пре тог сам направио једно друго решење, које је било попут брода или чамца, било је заобљено и било је сложено. Но, онда сам схватио да ће то решење да направи потпуни неред. Пројекат сам завршио. Високоградња Енергопројекта није била спремна у том тренутку да гради, па сам имао довољно времена да ми читава идеја сазри. Ја не бежим од симетрије, јер она за мене представља отменост, елеганцију и озбиљност. Мислим да је симетрија ред који мора и треба повремено да се догоди. Централни објекат Еф у Блоку 12 је симетричан у свим правцима.

- *Када бисте били у прилици да у одређеном пројекту примените симетрично решење, као потенцијалну могућност, да ли бисте ипак применили асиметрично решење као динамичније?*

Ја сам првенствено за асиметрична решења, јер увек имам неки набој и жељу да композицију мало померим или искренем, да направим неку декомпозицију. Све то сам радио размишљајући доста о руском конструктивизму и касније деконструктивизму. Данас, декомпоновање и разлагање можете да видите на сваком кораку. По мом мишљењу, било би веома интересно када би кућа могла стално да мења форму. Мислим да би то био један перманенти доживљај живота и кретања. Када радим неку кућу, тежим томе да када буде завршена, онај ко у њој станује може да се похвали и каже: „То је моја кућа. Ја волим ову кућу и мени не треба боља“.

- *Можете ли да кажете за неко Ваше дело да је у визуелном смислу иновативно, тј. да је резултат експериментисања формом?*

Стално говорим о том хотелу очне клинике „Фјодоров“, где сам добио дивне комплименте и од самог директора клинике др Фјодорова. Међутим, наша фирма није била у материјалној прилици да учествује у његовој реализацији, тако да је читава ствар остала само на пројекту. Јако ми је жао због тога. Код тог пројекта се види тежња ка сеизмичком разилажењу маса, примени разних боја и материјала. Имам утисак да сам први у Београду пројектовао маске за климатизере, као код

Блока 12, и да су те маске учествовале у прављењу фасаде и архитектуре. То су они коси црвени делови код којих су били предвиђени отвори са унутрашње стране у које се само убаца климатизер на крају. Аеродромска зграда Бор, такође, представља експеримент. Затим, бензинска станица „Дејтон“ је огроман скок у нешто ново, неочекивано и другачије.

- *Да ли сте током пројектовања неког дела свесно тежили оригиналности и атрактивности? У којој мери наведени аспекти имају значај за Ваше стваралаштво?*

Оригиналност и атрактивност служе корисницима као представа идентитета, пролазницима као репер, а грађанима као „станипоглед“ њиховог града. Онај ко ту долази да обави посао требало би да буде почастован уласком унутра. Ако сви ти елементи постоје, онда је кућа потврђена и тек тада постоји архитектура и архитекта. Иначе, архитектуром се бавим јер за мене она, пре свега, представља примењену уметност, дивну симбиозу између уметничког и техничког знања.